

Aula Infinita. Aproximació als aspectes identitaris del futur professorat de Secundària de Dibuix

Ricard Vicent Huerta Ramón

Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal. Universitat de València
ricard.huerta@uv.es | <http://aulainfinita.blogspot.com>

Ricardo Domínguez Ruiz

Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal. Universitat de València
ricardo.dominguez@uv.es | <http://aulainfinita.blogspot.com>

| Data presentació: 14/02/2011 | Acceptació: 10/05/2011 | Publicació: 21/06/2011

Resumen

El presente artículo nos revela determinados aspectos identitarios de los estudiantes del Master Universitario en Profesor/a de Educación Secundaria. Nos hemos acercado a la idea que tienen de ellos mismos, centrandolo en el trabajo en los grupos de la especialidad de Dibujo. Hemos indagado en la imagen que los estudiantes generan sobre ellos y sobre su papel como educadores. También detectamos la influencia que tienen las TIC en este sector, especialmente de cara a la revisión de un supuesto carácter propio del rol docente. La utilización de la fotografía y del blog como instrumentos para la publicación y el comentario de las imágenes realizadas por el alumnado nos permite implicar la realidad cotidiana del alumnado con los nuevos ambientes de aprendizaje colaborativo que propicia el uso educativo del web 2.0. La metodología cualitativa aplicada ha sido combinada con estrategias cuantitativas de recogida de datos. El uso de los estudios de caso supone planteamientos de investigación muy válidos para el campo de los trabajos sobre cultura visual.

Palabras clave: artes visuales, educación, dibujo, formación del profesorado, educación secundaria, aprendizaje colaborativo, TIC

Resum

El present article ens revela aspectes identitaris dels estudiants del Màster Universitari en Professor/a d'Educació Secundària en l'especialitat de Dibuix. Quan ens referim a identitats docents des de la investigació en educació artística tenim en compte tant la imatge de les persones del col·lectiu que analitzem, com tots aquells trets identitaris que poden definir aquest col·lectiu. Ens hem acostat a la idea que tenen sobre ells mateixos, indagant en la imatge que el futur professorat d'arts visuals genera entre l'alumnat, valorant la influència de les TIC en aquest procés identitari. La fotografia i el blog com a instruments per a la publicació i comentari de les imatges realitzades ens han permès implicar en la recerca els nous escenaris d'aprenentatge col·laboratiu propiciats per l'ús educatiu del web 2.0. Utilitzem un procés que barreja la metodologia qualitativa dels estudis de cas, tot combinant-la amb determinades referències de l'àmbit quantitatiu. Entenem que els plantejaments qualitatius resulten idonis per a les recerques de cultura visual i les introspeccions des de les pedagogies culturals.

Paraules clau: arts visuals, educació, dibuix, formació del professorat, educació secundària, aprenentatge col·laboratiu, TIC

Abstract

This article introduces certain identity aspects of the students of the Master in Teacher of Secondary School. We have approached the concept that the training teachers have on them same, centring the work on the groups of Visual Arts speciality. We have investigated in the image that the future teachers of Visual Arts generate on them and on his paper as educators. Also we are interested in detecting the influence that the ICT have in this sector, if there exists a supposed character of the educational role. The students have used the photography and the blog as instruments for the publication and comment his images. This practice introduces some elements of the daily reality with the new environments of collaborative learning that propitiates the educational use of web 2.0. We have used a qualitative methodology from the case studies, the recent research on studies in cultural pedagogies.

Keywords: visual arts, education, training teachers, secondary school, collaborative learning, ICT

Introducció

La present investigació té com a principal objectiu realitzar una reflexió sobre la imatge del professorat de dibuix en el nou context educatiu. Aquesta reflexió s'ha elaborat a partir d'un treball de camp generat durant el mes de juny de 2010. La recollida de dades es va dur a terme en l'últim tram de docència del curs 2009-2010, és a dir, després del període de Practicum que l'alumnat havia realitzat als centres educatius de secundària. La recerca sorgeix a partir de la voluntat de plantejar una activitat investigadora cooperativa, unint els criteris de l'alumnat i dels dos professors que hem compartit l'assignatura "Iniciació a la Investigació i Innovació Educativa", dins del Màster Universitari en Professor/a d'Educació Secundària Obligatoria en l'especialitat de Dibuix. Aquesta ha estat la primera edició del Master, un curs de formació docent que ha desarticulat l'anterior CAP, i que des del primer any de la nova normativa s'ha ofertat en la Universitat de València.

El grup d'estudiants que ha participat en la recollida de dades d'aquesta investigació són alumnes de la primera edició del Màster de Professorat. Aquesta titulació s'emmarca dins dels nous plans d'estudi que defineix l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES). L'obtenció del títol de master és un requisit per poder accedir posteriorment a la funció pública en el Cos de Professorat de Secundària.

L'alumnat procedeix dels dos grups del Màster: el del torn del matí i el de la vesprada. Hi han participat en el procés de recollida de dades 48 dels 58 alumnes matriculats. La participació en el projecte ha sigut voluntària. La investigació s'ha concretat després del període de pràctiques, un moment decisiu del conjunt de les classes anuals del master. L'alumnat del Màster realitza els crèdits del Practicum en els centres educatius assignats, instituts públics d'educació secundària. Després d'una primera presa de contacte amb la realitat de les aules, l'alumnat ja ha verificat els seus primers posicionaments en la recerca de la seua identitat com a futurs docents.

Ens resulta de particular interès per al nostre estudi el perfil de l'alumnat del Màster. Per una part es tracta de la primera promoció d'un Màster per a Professorat de Secundària, és a dir, d'alumnat que en la seua majoria, o almenys en una bona part, es troben motivats o tenen vocació docent. Aquest alumnat està cursant el màster tot tenint en compte que el seu futur professional estarà vinculat a la docència. Ben al contrari passava amb els estudis que capacitaven per a la funció docent, l'anomenat CAP (Certificat d'Aptitud Pedagògica), que en molts casos s'estudiava per inèrcia després de concloure els estudis de la respectiva llicenciatura.

El segon aspecte a destacar de l'alumnat del Màster, fonamental per al present estudi, és de caire generacional. Els estudiants del Màster representen també les primeres generacions formades amb les noves tecnologies, el que anomenaríem *nadius digitals*. Han passat gran part de les seues vides utilitzant ordinadors, videojocs, telèfons mòbils i altres eines pròpies de les pràctiques comunicatives habituals a l'era digital. Utilitzant la terminologia feta popular per Prensky (2001), es tractaria de la primera generació de *nadius digitals* que podria accedir a l'ensenyament. Són precisament els professors d'aquesta generació els qui podrien reduir la bretxa digital generacional actual entre professors (emigrants digitals, en alguns casos) i alumnes (nadius digitals), assenyalada per Prensky com la base de molts dels problemes que trobem actualment en educació.

En definitiva, ens podem trobar davant dels actors prin-

cipals del canvi educatiu, no sols instrumental, sinó també metodològic, anunciat per les TIC. Aquesta situació esdevé fonamental quan parlem de professorat de dibuix, ja que estariem parlant de les matèries curriculars amb més tradició en el que ara anomenem construcció col·laborativa del coneixement (Gros, 2008), tal i com desenvolupa aquest concepte l'autora Begoña Gros. I per una altra banda, parlem d'un professorat que tracta un element fonamental del currículum com és la imatge, i per tant, estem referint-nos als responsables de transmetre una sèrie de nocions sobre creació d'imatges i reflexió sobre aquestes, dins d'un panorama més porós i complex (Duncum, 2007).

Metodologia

A l'hora de concretar un registre idoni per al nostre model de recerca, hem intentat arrodonir el procés en base als criteris d'autors de referència, per tal d'incorporar una metodologia bàsicament qualitativa, sense descartar aportacions d'ordre quantitatiu: *"Ya que los métodos cuantitativos y cualitativos tienen con frecuencia sesgos diferentes, será posible emplear a cada uno para someter al otro a comprobación y aprender de él"* (Cook & Reichardt, 2005, 43). En qualsevol cas, per al present treball ens hem basat principalment en el paradigma qualitatiu com a modalitat d'investigació, amb un plantejament centrat en els estudis de cas, amb un objectiu explorador, descriptiu i interpretatiu. Hem adoptat algunes de les pautes assenyalades per Hubard (2008) tant en la presentació a l'alumnat de l'objecte d'estudi com en la visió que considerem més adequada per al futur professorat d'arts visuals en tot allò referit als interessos artístics, així com als aspectes de recepció artística i de representació. També hem recorregut a estratègies quantitatives en la fase de la recollida de dades, amb la utilització d'un qüestionari per a detectar característiques concretes del perfil de l'alumnat, així com alguns aspectes relatius a l'ús de les TIC.

La investigació s'ha realitzat en tres contextos, complementant les ubicacions geogràfiques i virtuals:

- l'Aula de Dibuix de l'Escola de Magisteri (el centre on s'imparteixen les classes presencials del Master)
- l'ús del sistema de gestió d'aprenentatge (LMS) "Moodle"
- la publicació d'algunes de les imatges realitzades en un blog que hem denominat "Aula Infinita" (una expressió que també hem fet servir per al títol de l'article).

Pel fet d'haver integrat les classes presencials amb les aportacions virtuals, hem anat generant un espai continu, un camí compartit que s'ha anat obrint progressivament des de l'espai de l'aula (lloc d'interacció personal entre l'alumnat i professorat de cada grup), cap a l'espai de trobada en Moodle (on han pogut entrar tots els alumnes i el dos professors que participen en el projecte) i cap a l'espai obert - *infinít* - del blog, de lliure accés des de la xarxa.

En "Moodle" hem presentat els objectius del projecte de manera que totes les persones que hi participaven tingueren accés a les intencions del treball. Al mateix temps que incloïem els materials complementaris i el qüestionari hem animat l'alumnat cap a l'ús dels fòrums per a expressar idees pròpies o comentar les aportacions realitzades pels companys. Per iniciar la investigació es va desenvolupar en primer lloc un qüestionari de caràcter anònim, generat amb el mòdul "Feedback" de la plataforma Moodle, que ha permès obtenir dades de classificació dels alumnes, informació sobre la percepció que tenen sobre els usos educatius de les

TIC en els instituts, competència digital dels alumnes del Màster i expectativa i valoració de l'ús de les TIC en els processos d'ensenyança-aprenentatge.

A continuació s'ha desenvolupat el treball de camp, consistent en començar a identificar la imatge personal dels alumnes del Màster com a futurs professors. Aquesta consulta s'ha fet a través de preguntes i converses directes amb l'alumnat dins de l'aula. D'aquesta manera potenciàvem l'observació directa, un dels mecanismes més particulars de les pràctiques de recerca de l'estudi de cas (Huerta, 2010; Huerta i Morant, 2010). El treball de camp i de recollida de dades ha continuat en el fòrum de Moodle, amb aportacions realitzades per la majoria dels participants en el projecte. A partir de les idees que anaven sorgint tant a l'aula com a les converses, l'alumnat va començar a elaborar una sèrie de formes pròpies de la seua imatge personal, mitjançant la realització de fotografies en grup, intentant plasmar les idees apuntades anteriorment a la plataforma o aquelles manifestades pròpiament a l'aula. Ens situem per tant en un treball d'indagació en les identitats personals dels futurs docents, actuals estudiants del master, particularment important des de la perspectiva de l'educació artística entesa com a "cultura visual". Aquest paradigma de la cultura visual reivindica les propostes impulsades per autors com Fernando Hernández, amb un plantejament incisiu sobre com treballar amb l'alumnat en educació artística: "explorar com les imatges afavoreixen visions sobre el món i sobre nosaltres mateixos" (Hernández, 2004).

L'última fase del treball es va centrar en la publicació d'algunes de les imatges en el blog "Aula Infinita" (accessible en <http://aulainfinita.blogspot.com>). El blog, definit com un espai de lecto-escritura, ens situa dins de les eines que darrerament coincidim en denominar com a Entorns Personals d'Aprenentatge (PLE), o aplicació educativa de les eines de la Web 2.0. A través del blog l'alumnat no només publica les seues pròpies imatges, sinó que també les comenta, convertint-se d'aquesta manera en un important element per a reforçar la participació col·laborativa en el projecte, un veritable aliat a l'hora de reforçar els usos col·laboratius de l'ensenyament i l'aprenentatge a l'aula (Gros, 2008).

Elaboració del qüestionari que es va passar a l'alumnat

Com a instrument per a la recollida dades inicials es va elaborar un qüestionari generat amb el mòdul Feedback de Moodle, que van contestar els alumnes a través de la plataforma virtual. El qüestionari és anònim i presenta 29 preguntes organitzades en tres apartats:

- Dades de classificació. Ens ha permès obtenir el perfil dels participants en el projecte en relació als aspectes relatius a edat, sexe, titulació i any en què van acabar els estudis de Llicenciatura.
- Ús de les TIC entre l'alumnat del Màster. Es tractava d'obtenir una sèrie d'informacions relatives a la competència digital dels 48 alumnes enquestats.
- Ús de les TIC en els instituts de Secundària. Les qüestions que es plantegen en aquest apartat pretenen obtenir la percepció de l'alumnat del Màster sobre l'ús de les TIC en l'àrea de l'Educació Plàstica i Visual en els instituts on han realitzat les pràctiques. Ens interessa en particular si l'ús de les tecnologies (en el cas que s'hi hagen utilitzat) ve acompanyat d'un canvi metodològic en l'ensenyament.

Respecte a la tipologia de les preguntes, es van utilitzar

bàsicament qüestions amb resposta tancada, en les quals ja estaven especificades en ítems separats les possibles opcions per contestar. Aquesta va ser la tònica general del qüestionari, a excepció de dues preguntes: en una d'elles havien d'organitzar jeràrquicament per ordre d'utilització una sèrie d'eines característiques de l'aula de dibuix; en l'altra, es tractava d'una selecció múltiple. Per a la resta de les qüestions es va optar per elaborar respostes tancades entre dues opcions (sí o no), o amb una gradació en les alternatives de resposta (gens, un poc, prou o molt). En aquest cas un rang molt ampli de respostes podia haver dificultat l'elecció, per la qual cosa es va limitar a les quatre alternatives inicials, utilitzant una gradació seguint un ordre creixent, que es va mantindre en tot el qüestionari.

L'última pregunta del qüestionari era de resposta oberta, per tal que els alumnes pogueren realitzar les seues aportacions, o bé optaren per incloure una sèrie d'opinions personals.

Observacions a partir dels resultats del qüestionari

El 85% dels participants té una edat compresa entre els 21 i els 30 anys. Per sexes, 34 són dones i 14 homes. La majoria dels participants són llicenciats en Belles Arts, excepte 4 titulats en Arquitectura. Una bona part dels participants (36 dels 48), han acabat els estudis de la Llicenciatura en el curs 2008-2009. A partir de les respostes relatives a la competència digital dels enquestats, es pot apreciar que posseïxen una competència instrumental o tecnològica alta (el 65% utilitza prou o molt aplicacions informàtiques per a realitzar tractament de text o presentacions multimèdia).

En relació amb l'ús de la xarxa, comprovem que un 40% de l'alumnat disposa un blog personal propi, i constatem que habitualment solen visitar blogs (un 56% indica que "prou" o "molt"), encara que només un 17% realitza aportacions o comentaris als blogs que visita, i només un 13% ha realitzat aportacions a la wikipedia. Els participants en el qüestionari se situarien per tant a cavall entre l'usuari de la Web 1.0 (un model d'usuari que utilitza la xarxa com a espai de lectura i recerca d'informació), i el de la Web 2.0 (que utilitza també la xarxa com a espai d'escritura i lloc per a compartir les seues pròpies produccions).

Sorprén l'alta presència de l'alumnat en les xarxes socials (Facebook, Tuenti...), ja que ens indiquen que habitualment participen en aquestes xarxes en la proporció següent: un 42% diuen que hi participen "prou", mentre que un 38% indica que "molt". Aquesta alta taxa d'intervenció la podem interpretar com una resposta a la necessitat de formar identitats grupals en la xarxa.

En relació amb l'ús de les TIC en les aules de dibuix dels centres educatius on els alumnes han realitzat les pràctiques, podem apreciar que encara no és significatiu. Algun participant assenyalava "la falta de mitjans en l'institut que impedia l'ús de les TIC", un altre indica que "durant les practiques només vaig fer jo algun ús de les TIC."

En la Taula 1 detallem les respostes obtingudes en les qüestions plantejades.

Pel que fa a l'ús dels recursos utilitzats a l'aula, apareix en primer lloc la pissarra, a continuació el llibre, i en tercer lloc, encara que a una distància encara important respecte als dos primers, l'ordinador amb el canó de projecció. Aquestes dades les hem obtingudes a partir d'una pregunta en què es demanava que s'ordenaren per rang d'utilització els següents recursos: llibre, ordinador/canó projecció, pissarra, pissarra digital interactiva (PDI), projector de transparències i televisió/vídeo.

	Gens	Un poc	Prou	Molt
El/la professor/a utilitza continguts multimèdia en les seues explicacions	39,58%	50,00%	10,42%	0,00%
El/la professor/a utilitza Internet en les seues classes	60,42%	25,00%	12,50%	2,08%
El/la professor/a planteja activitats interactives fent ús de les TIC	56,25%	37,50%	6,25%	0,00%
Els alumnes realitzen presentacions multimèdia	77,08%	16,67%	6,25%	0,00%

Taula 1: Sobre l'ús de les TIC a l'aula.

Les diferents opcions d'ordre es van codificar numèricament, amb valors de 6 a 1 (així, al primer per ordre d'ús li correspondria 6, al segon 5, etc...), obtenint d'aquesta manera els resultats que apareixen en el gràfic:

Figura 1: Quantificació dels recursos utilitzats a l'aula.

A partir de les dades obtingudes podem deduir que la introducció de nous recursos, com ara l'ordinador, i en menor mesura la pissarra digital interactiva (PDI), no va associada, en aquest primer moment, a un canvi en la pràctica educativa, sinó que reproduceix els usos tradicionals. Com a exemple: l'ordinador/canó de projecció s'està utilitzant com a substituït del vídeo o del projector de transparències.

Finalment el qüestionari també recull l'expectativa o valor que atorga l'alumnat del Màster a l'ús de les tecnologies en l'aula. La valoració en general és positiva. En el qüestionari veiem opinions que valoren positivament l'ús de les TIC com una forma d'acostar-se als interessos dels alumnes i un element motivador: "Per a mi l'ús de les TIC és fonamental per a trencar amb l'antic perfil del professor i obrir nous camins per a millorar l'educació apropant-nos als llenguatges amb els quals conviuen els nostres alumnes"; "les TIC han entrar al món de l'educació i, fins i tot, utilitzar-les a diari en les classes de dibuix. Les considere essencials i molt motivadores per a l'alumnat"; "és un altra via d'aprenentatge que connecta molt bé amb els interessos de l'alumnat de secundària i professorat en genera, per la seua versatilitat, capacitat de comunicació sense límits i amenitat".

S'hi assenyalava la necessitat d'una alfabetització digital, enfront d'un alumnat que en molts casos supera en competència tecnològica al professorat: "Les TIC poden afavorir els processos d'ensenyament i aprenentatge, però no obstant, s'ha de formar una actitud crítica en el seu ús".

Els 48 participants en l'enquesta responen afirmativament quan se'ls pregunta si les TIC poden ser un recurs important per a millorar l'ensenyament, definint l'ordinador a l'aula, davant d'un llistat d'adjectius amb múltiple opció, com un element pràctic, educatiu, eficaç, i important. Finalment, les característiques de les TIC que més poden afavorir els processos d'ensenyament-aprenentatge són, d'acord amb l'opinió dels alumnes: la varietat de codis d'informació (text, so, imatges,...), la interactivitat, l'aprenentatge autònom i l'alta motivació.

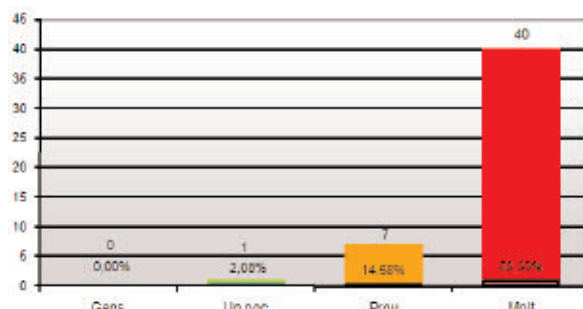

Figura 2: Valoració de la varietat de codis d'informació de les TIC com afavoridora del procés d'ensenyament-aprenentatge.

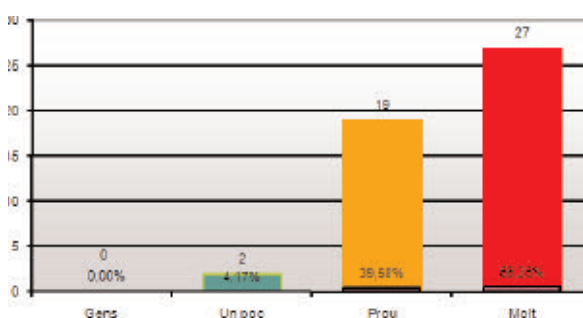

Figura 3: Valoració de la interactivitat de les TIC com afavoridora dels processos d'ensenyament-aprenentatge.

El professorat de dibuix. Qüestions prèvies

El debat sobre l'estatus disciplinar de l'Educació Plàstica i Visual en l'Educació Secundària estableix un paral·lelisme respecte a la consideració social del docent d'aquesta especialitat. L'estèril maniqueisme en l'Educació Plàstica i Visual entre aprenentatge d'una disciplina i el desenvolupament de la lliure expressivitat, així com la formació de creadors per compte de formar d'espectadors, o inclús la insistent atenció cap a les objectes d'art sense acostar-se a les imatges pròximes (Marín, 2003), ha generat models diferents en la seua pràctica educativa, fins al punt que en algun cas s'ha plantejat el veritable contingut curricular en l'educació formal (Marcellán, 2010; Cabrera, 2010).

Resulta paradoxal comprovar algunes qüestions analitzades. Si bé resulta essencial la importància de tot el que entenem per *visual* en l'era digital, no trobem una presència equivalent d'aquest registre visual a les aules. En un moment en el qual el llenguatge multimèdia s'ha convertit en *l'esperanto* de la xarxa (Ohler, 2003), les administracions educatives continuen reduint el seu espai horari. Tenint en compte que els actuals referents culturals i científics li atorguen a la matèria d'educació en arts visuals un caràcter interdisciplinari que afavoreix la flexibilitat de pensament i creativitat, les assignatures considerades "importants" (matemàtiques, llengua, tecnologia), continuen relegant les arts visuals a un paper secundari (a vegades decoratiu) en els programes dels centres educatius. Entenem que l'aprenentatge dels codis visuals constitueixen una eina necessària per a una societat en continu procés de canvi (Efland, 2002).

Davant la situació precària de la nostra matèria a l'àmbit curricular, sembla que el missatge de renovació comença a impregnar certes pràctiques dels especialistes en la matèria. Caldria revisar seriosament la possibilitat d'incloure una especialitat pròpia de didàctica de l'educació plàstica i visual en la titulació de Belles Arts (principal procedència dels especialistes). L'alumna SV, en relació amb aquest tema, ha realitzat la següent aportació al fòrum: *"ser professora mai ha format part del meu pla de vida i carrera. Ara he après a valorar la importància de ser-ho, i a pesar de totes les desmotivacions que he adquirit en ocasions, he comprès que ser docent no és sinònim de fracàs, sinó de la decisió de compartir els teus amplis coneixements i experiències"*. Unes altres opinions s'han incorporat al debat en el fòrum de la plataforma, plantejant qüestions sobre l'obligatorietat del seu ensenyament, o sobre el perfil professional del docent.

En relació amb la primera qüestió l'alumna MS comenta: *"sí, és cert que no es fomenta d'una forma correcta, i que es delega a un pla secundari. (...) i açò no devia ser així. (...) es devia fomentar la creativitat no sols en l'assignatura de plàstica com a tal, interrelacionant-la amb les altres assignatures. (...) per exemple a partir de tercer curs jo deixaria aquesta assignatura com a optativa, però no sols aquesta, sinó totes les altres, ja que per a mi no hi ha unes matèries més importants que les altres"*. L'alumna LA, en relació amb la idea que hi ha en la societat sobre l'educació plàstica, comenta: *"la societat no ajuda a fomentar l'art. Es té una idea preconcebuda i el subestimen. (...) mai vos ha passat que dieu que sou llicenciades en Belles Arts i et responen: que bonic! dibuixar!, ¿però això no té molta existència, no?"*. (...) demostra que relacionen l'Art amb el Dibuix i no veuen la resta de possibilitats que l'Art ofereix".

Quant al perfil professional del docent de l'especialitat, coincideixen a afirmar que és necessària una formació addicional a la pròpia dels estudis universitaris. L'alumna CP comenta: *"jo crec que hauria d'existir una formació específica en pedagogia, treball social, TIC, matèria específica que es vol ensenyar. (...) una formació de diversos anys perquè els professionals que volen ser professors pogueren exercir en això."* I RM afegeix: *"es tractaria d'especialitzar al futur docent i posar-lo a prova durant un temps suficient, com per saber realment si pot desenvolupar l'ofici dignament, a més d'evitar que entren com a professors, estudiants amb expectatives brillants però patètics pedagogos"*.

La idea de "professor/a de dibuix" entre els propis estudiants.

Després de la realització del qüestionari, i del posterior debat que va propiciar sobre la situació del professorat de l'especialitat, es van recollir les idees que els alumnes projecten sobre la seua pròpia identitat com a futurs docents.

Figura 4. Núvol de tags.

Les primeres idees es van generar a través de la interacció directa en una sessió a l'aula. Posteriorment es van compartir les idees en el fòrum de la plataforma Moodle, on cada aportació venia acompanyada per un parell de termes significatius (tags) de les idees expressades.

La majoria de les aportacions van girar al voltant de la idea de professor/a pròxim i accessible, en tant que reivindicació per mantindre una relació d'empatia amb l'alumnat, basada en la importància de les emocions en el procés d'ensenyament-aprenentatge. L'alumna EF afirma: *"jo em veig pròxima, comunicativa a qualsevol nivell, tant si és per un tema de classe o per un tema personal"*. En la mateixa línia, l'alumna CP comenta: *"em veig una professora humana i pròxima que intentaria, a través de l'ensenyament del dibuix, demostrar a cada alumne que pot fer allò que li beneficiaria a ell i als altres. (...) ensenyar a l'altre company, col·laborar. (...) animar-los a avançar un poquet dia a dia"*. L'alumne CL també incideix en la importància de conèixer els interessos i motivacions dels alumnes, i de la creativitat en el procés educatiu: *"crec que ara mateix seria un professor pròxim i creatiu. M'agradaria convertir cada tema en un repte, en un joc en què tots participem, i aprenem. Sé que no podria repetir esquemes. Tal vegada recórrega a les TIC, o bé unes altres vegades me'ls emportaré al parc. (...) no ser previsible, per a no avorrir ni avorrir-me. (...) la proximitat em pareix fonamental, tant en l'afectiu (sense passar-se), com per saber què els interessa, què els motiva, i moure'm per eixos mons"*.

Figura 5. Fòrum de Moodle del projecte Aula Infinita.

La implicació i la reflexió apareixen també com a traços definitoris de les identitats. RS comenta: *"em veig molt atenta al que succeeix en classe, el que fem, el que diem, disposada a cometre errors i a dependre d'ells, a millorar, a fer canvis, a escoltar. I, després, reflexionar (...), per què, com..."*. Incidint en el mateix aspecte, l'alumna MV diu: *"únicament espere ser una docent que evite cometre aquells errors que no m'han agradat d'alguns dels professors que he tingut durant tota la meua vida acadèmica"*.

Alguns alumnes no es veuen com a professors, i assenyalen la responsabilitat que implica, AT comenta: *"tinc seriosos dubtes sobre si vull ser o no ser professor. (...) pense que seria un professor bàsicament estressat, molt implicat en el procés d'ensenyança aprenentatge, però no sé si podria aconseguir la distància necessària que s'ha de tindre dels problemes que planteja l'aula per a arribar a ser un professor coherent"*. I també RM aporta: *"ser professor no és la meua primera opció, així que de moment no em veig. (...) per altra banda, les pràctiques m'han deixat una imatge desdibuixada, perquè són una aproximació. (...) primerament som observadors i poc a poc, jo almenys, he anat implicant-me amb qüestions particulars amb cada alumne, i pot ser és en eixe moment quan et dones compte de que els*

prejudicis i les idealitzacions no valen per res. (...) l'experiència ha estat molt enriquidora, i de fet si algun dia vaig a dedicar-me a la docència, intentaré fer-ho el millor que podré. (...) pense que sóc suficientment obert i comprensiu, i alhora si arribara a dedicar-me crec que seria exigent amb algunes qüestions, però sense oblidar mai, que el més important es que s'ho passen bé, tenint un respecte pel que fan i per la meua signatura".

Generant una imatge del professorat de dibuix

Després de les reflexions llegides al fòrum, vam dedicar una sessió de classe per a l'obtenció d'imatges fotogràfiques que transmeteren les idees generades. L'alumnat es van organitzar en grups per realitzar les fotografies, seleccionant ells mateixos la imatge que cadascú anava a publicar en el blog "Aula Infinita" per poder així compartir-la amb els seus companys. La major part de les fotografies ens parlen de proximitat, diàleg i col·laboració, conceptes que ja van aparèixer en la idea de professor, i que incideixen en la importància que li donen els alumnes a la relació emocional entre les persones i els objectes com a base del procés cognitiu (Freedman, 2003).

Figura 6. Fotografia titulada *Descobrint les diferències*.

La fotografia *Descobrint les diferències*, realitzada per CP, resulta significativa com a exemple de la recerca d'identitats. Ens remet a les manifestacions primitives de figures de mans que ja s'estampaven a les coves habitades, com una forma que tenia de l'home primitiu d'entrar en contacte amb la matèria i deixar un rastre de la seua petjada, del seu pas. Els xiquets en les seues primeres representacions també deixen l'empremta de la seua mà pintada sobre el paper o realitzen dibuixos de contorns de mans, una activitat senzilla que els acosta a la seua pròpia identitat. En la imatge els protagonistes dibuixen el contorn de la mà d'un company, obrint-se una espècie de recerca dialogada d'identitats. L'alumna LA comenta sobre la imatge: *"la foto em transmet la diversitat de persones que et pots trobar en un aula i com el docent ha d'adaptar-se als seus alumnes segons les seues necessitats per a transmetre'ls un bon aprenentatge"*.

En altres imatges veiem un entorn tecnològic a què l'alumne s'acosta amb una certa ironia. NP: *"any 2070, els meus alumnes estan molt atents a la meua nova classe interactiva. Em veig amb ulleres futuristes mostrant imatges en 8D que desprendran atractives olors. (...) em veig futurista i interactiva"*.

TIC Connection ha estat una de les imatges més comentades. Ens remet al sentit de l'humor del l'actor i director Woody Allen en la pel·lícula "El dormilón" (*Sleeper*, 1973), quan el seu protagonista Miles Monroe (Woody Allen), embolicat en paper d'alumni, és descongelat després de 200 anys d'haver estat crionitzat per equivocació. L'absurd com

Figura 7. Fotografia titulada *TIC Connection*.

a vehicle per a viatjar en el temps, per a viatjar a un futur difícil de preveure. L'alumne RM va comentar sobre la imatge: *"el sentit de l'humor crec que és necessari, principalment com a eina creativa, i dirigida a un alumnat que moltes vegades necessita estímuls i motivacions que s'aproximen a la seua realitat"*. I l'alumna AP comenta al respecte: *"les teues classes seran molt divertides i tota una aventura. (...) m'agradaria tindre una mestra així"*.

En una altra de les fotografies se'ns mostra una espiral dibuixada en la pissarra. L'espiral és un dels símbols més antics i ve a simbolitzar la idea de creixement i evolució, l'alumne RM es va definir com obert i comprensiu, en clara relació amb la forma dibuixada en la pissarra. LA comenta sobre la imatge: *"la relació que jo veig entre l'espiral i el docent és que el camí de tots dos és infinit. (...) sempre cal seguir caminant"*. La idea de la forma expansiva que va obrint-se a l'exterior també és assenyalada com una actitud favorable a la innovació, aspecte fonamental en educació.

Figura 8. Foto titulada *Continue caminant*.

Les mans apareixen en algunes de les fotografies, potser per una associació que sovint enllaça l'assignatura d'Educació Plàstica i Visual amb el desenvolupament d'habilitats i les destreses en l'ús de tècniques i procediments. En les Figures 9 i 10 podem veure dues fotografies que han utilitzat la imatge de la mà, però amb finalitats diferents. Així, mentre que per a representar la idea de creativitat la mà es transforma en un llapis, per a representar la idea d'activitat la mà es convertirà en el botó d'encés d'un ordinador. Observat d'aquesta manera semblaria que la creativitat segueix vinculada als instruments tradicionals de dibuix.

Els dubtes sobre quin serà el futur que els espera com a docents ha estat reflexat per alguns alumnes de diferents maneres. Una alumna titula la seua fotografia *Espíritu emprendedor*, i si bé a la imatge podem veure una figura que camina, també detectem que aquesta figura borrosa va deixant un rastre difús.

Figura 9. Foto titulada Creativa.

Figura 10. Foto titulada Activa.

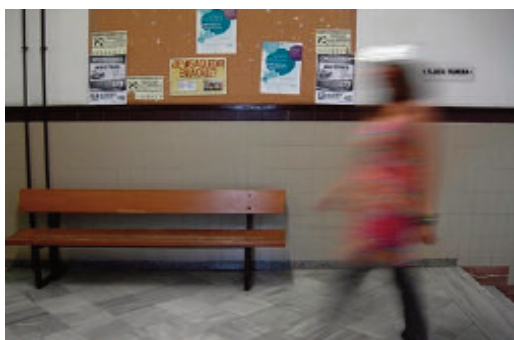

Figura 11. Foto titulada Espíritu emprendedor.

Figura 13. Foto titulada Hacia la conquista del aula.

Aquest personatge que camina ens ha recordat l'aportació de la idea de *l'home borrós* que Woody Allen va generar al seu film *Desmontando a Harry (Deconstructing Harry, 1997)*. En aquella pel·lícula, l'actor Robin Williams interpretava el paper d'un actor que no s'acabava de trobar a si mateix. Això ho va resoldre magistralment el director convertint la imatge de l'actor en una silueta borrosa, un senyor que es mou per la pantalla sense una imatge definida. Aquesta sensació d'incertesa, o inclús d'inseguretat, impregna el pensament d'un alumnat que, si bé ha optat per un master molt professionalitzat cap a la docència, encara està intentant donar-li una forma definida a aquest concepte de docent en el qual estan involucrant-se.

Figura 12. Foto titulada 0010001.

Per tal de donar-li forma al retrat del futur professor, un alumne ha optat per la pantalla de l'ordinador com a substitut dels trets de la cara. Aquest *cyborg* docent estaria en la ment de molts dels alumnes més volcats en l'ús de les TIC. Per contra, uns altres (Figures 13 i 14) es veuen més identi-

ficats amb les esquadres i els cartabons, ja que el regle i el clarió continuen resultant eficaços aliats per explicar Dibuix Tècnic, una de les parts més temudes de cara al temari de les oposicions. Aprofitem per incidir en la curiosa aposta curricular d'algunes facultats de Belles Arts. En determinats casos, aquests centres universitaris han desactivat la formació dels futurs docents de la seua oferta. S'haurien de revisar aquestes polítiques universitàries, ja que un elevat percentatge dels llicenciats en belles arts optaran per la docència. En aquest mateix sentit, el fet que les oposicions al cos de secundària li donen un paper preeminent al dibuix tècnic, també provoca malestar entre els recent llicenciats, que no han tingut cap assignatura obligatòria de dibuix tècnic al llarg dels cinc anys de la carrera.

En la fotografia *Hacia la conquista del aula* no sabem si estem davant d'un personatge que "vol menjar-se" l'aula, com si es tractés d'un repte personal, o bé estem davant del futur professor de dibuix conscient de que cal anar ben preparat en l'apartat de dibuix tècnic per superar les oposicions.

Figura 14. Foto titulada Transportado.

En la Figura 14, l'autoretrat que es fa l'alumne, tot enquadrant la meitat de la seua cara dins de la part inferior d'un transportador, també remet al registre determinant que tindrà el dibuix tècnic en el moment de les oposicions. En aquest cas, a més, es tracta d'un alumne procedent de la carrera belles arts, que és, tal i com havíem apuntat abans, el perfil menys propici per superar la prova de dibuix tècnic.

Una part de les imatges (Figures 15 i 16) estan referides a l'absència de projecte personal docent. L'alumna AT manifesta que "*per ara, no em veig*" mostrant-nos la imatge d'un aula buida, sense professors ni alumnes.

Figura 15. Fotografia titulada Jo, per ara, no em veig.

L'alumna ET, no obstant, és més radical en la seua proposta. En la seua fotografia "Jo no em veig", no sols desapareixen els actors sinó també l'espai de l'aula. En el fòrum, ET comenta: "jo em vaig inscriure en el màster per pressió familiar. sempre ho he dit. (...) no tinc vocació de professora. Per això tinc molt clar que ara mateix, i segurament en els pròxims anys, no vaig a dedicar-me a l'ensenyament". La ampla línia negra que travessa la fotografia ens pareix un element significatiu, un límit o barrera, vinculat a esta decisió.

Figura 16. Fotografia titulada Jo no em veig.

En el cèlebre relat de Seymour Papert *La màquina dels somnis. Replantejar-se l'educació en l'era dels ordinadors*, l'autor ens presenta una situació imaginària en la què un grup de viatgers del temps, entre ells un grup de cirurgians i un grup de mestres, apareixen transportats al moment actual, després de més de cent anys. En el cas dels cirurgians, en entrar a un quiròfan modern, pràcticament no entendrien res del que estarien veient. En el cas del grup de mestres, quan assistirien a una classe, probablement en poc de temps entendrien el que passa i podrien posar-se fins i tot a impartir-la. Aquest exemple ens serviria per exemplificar que la transformació que les TIC han produït en la societat no ha tingut encara el seu equivalent en el món de l'educació.

Conclusions

La imatge que té l'alumnat del docent, així com la imatge que vol generar sobre la professió de docent, resulten molt més atractives quan són tractades des de la pròpia producció i creació d'imatges personals i col·lectives. És per aquest

motiu que considerem al futur professorat de dibuix com un alumnat de referència per tractar qüestions com la imatge i els trets identitaris dels propis docents. I és així perquè el futur professorat de dibuix és actualment usuari habitual de les TIC, a més d'haver passat durant cinc anys o més pels estudis de llicenciatura de Belles Arts, d'Enginyeria o d'Arquitectura, la qual cosa els capacita per enfrontar-se a la producció d'imatges.

Amb el present estudi hem incorporat una mirada nova a la percepció que el propi professorat té sobre el seu paper social com a docent. Per tal d'incorporar el màxim d'informació al respecte, hem organitzat tot un seguit de pautes que posteriorment s'han analitzat: les fotografies elaborades pel propi alumnat, les converses a l'aula en les classes presencials, i també els comentaris que posteriorment han quedat reflexats al blog "Aula Infinita". Tots aquests documents ens han servit per reconèixer que al futur professorat de dibuix li importa la imatge que donarà al seu alumnat, molt més del que inicialment pensàvem. També la imatge com a col·lectiu implicat socialment serà un element a tindre en compte en aquesta nova generació de docents que s'estan formant en el Master de Professorat de Secundària.

Els alumnes que s'estan formant ara com a futurs professors, poden ser els agents d'un canvi desitjable que tindria molt present les aportacions de les TIC, sempre que superen la tendència a repetir els models rebuts com "coneguts" i "segurs". Pensem que la investigació educativa hauria de convertir-se un element transcendent per obrir una reflexió sobre els processos d'ensenyament-aprenentatge. Aquesta reflexió contribuiria a la innovació educativa i estimularia la sensibilitat del docent en relació als canvis que es produïxen al seu voltant.

Des d'aquesta experiència, valorem el treball col·laboratiu portat a terme, considerant de manera positiva tant l'aportació que ens ha oferit l'ús de les TIC en el procés d'aquesta investigació, com l'articulació en la mateixa de la recerca identitària realitzada pels futurs professors de dibuix. Entenem que aquest és un camí, possible i viable, tal i com ho va expressar l'alumnat en una de les imatges comentades: *Continuem caminant*.

Bibliografia

- Cabrera, Ramón (2010). Cómo indagar cuando el ojo se salta el muro. Una revisión del estado actual del conocimiento sobre las capacidades de investigación en Educación Artística y sus relaciones con la práctica, En *Conferencia Mundial de INSEA*, Seúl: 2010.
- Cook, Thomas D.; Reichardt, Charles S. (2005). *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa*. Madrid: Morata.
- Duncum, Paul (2007). Aesthetics, Popular Visual Culture and Designer Capitalism, *International Journal of Art and Design Education*, vol. 26, n. 3, pp. 285-295.
- Efland, Arthur (2002). *Una historia de la educación del arte*. Barcelona: Paidós.
- Freedman, Kerry (2003). Enseñando Cultura Visual: Educación artística y la formación de identidad. *Revista del Boletín de Educación de las Artes Visuales*, 15., <http://www.ub.es/boletineducart/boletineducart/info/freedman.htm>. Fecha de consulta, 14.07.2010.
- Gros, Begoña (2008). *Aprendizajes, conexiones y artefactos. La producción colaborativa del conocimiento*, Barcelona: Gedisa.
- Hernández, Fernando (2004). ¿Qué puede aportar un pro-

- fesor de artes visuales la escuela del siglo XXI., En *Actas del VII Simposio de profesores de Dibujo y Artes Plásticas*. Sevilla: COLBAA.
- Hubard, Olga (2008). The act of Looking: Wolfgang Iser's Literary Theory and meaning Making in the Visual Arts. *International Journal of Art and Design Education*, vol. 28, n. 2, pp. 163-180.
- Huerta, Ricard (2010). Investigación por estudios de caso en el aula de música. *Actas del I Congreso Internacional de Investigación en Música*, Valencia: ISEACV.
- Huerta, Ricard y Morant, Remigi (2010). Germans de Mario. Xiquets de primària jugant amb les seues consoles DS. *TE Temps d'Educació*, vol. 38, pp. 227-242.
- Marcellán, Idoia (2010). Consideraciones sobre las imágenes mediáticas en la educación artística: un referente para la educomunicación. *Revista Iberoamericana de Educación*, vol. 52, pp. 81-93.
- Marín, Ricardo (2003). *Didáctica de la educación artística para primaria*. Madrid: Pearson Educación, S.A.
- Ohler, Jason (2003). Arte: La Cuarta Competencia Básica en esta Era Digital. En *EDUTEKA*, Edición 16, <http://www.eduteka.org/profeinvidad.php3?ProfInvID=0016>. Fecha de consulta, 14.07.2010.
- Papert, Seymour (1993). *The Children's Machine: Rethinking School in the Age of the Computer*. New York: Basic Books.
- Prensky, Marc (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon* (NCB University Press, vol. 9 (5), pp. 1-6, October 2001). <http://www.mareprensky.com/writing/Prensky%20%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>. Fecha de consulta, 14.07.2010.

| Cita recomanada d'aquest article

Huerta, Ricard; Domínguez, Ricardo (2011). Aula Infinita. Aproximació als aspectes identitaris del futur professorat de secundària de dibuix. @tic. revista d'innovació educativa. (nº 6). URL. Data de consulta, dd/mm/aaaa.